

הרוב (ללא) קובע

מהי דמוקרטיה

ניצחונו המפתיע של דונלד טראמפ בבחירות בארצות הברית רק מחזק את ההכרה ששנים ניסינו לברוח ממנה: שלטון הרוב אינו מגדיר דמוקרטיה. כך באמריקה אך גם במקומות אחרים בעולם

פרופ' בני נויברגר
המחלקה לסוציולוגיה, למדע המדינה ולתקשורת

בחירות
הברית
בארצות
מלמדות
שדמוקרטיה
מוגדרת על ידי

שלטון הרוב. הסיבה פשוטה - אין זה כלל ברור מהו אותו רוב ומהו שלטון הרוב. אם אין זה ברור ויש גישות שונות מהו רוב, אי אפשר להשתית את הגדרת הדמוקרטיה על שלטון הרוב. ואכן, כפי שהלך והתברר בימים ובשבועות שאחרי הבחירות באמריקה, הילארי קלינטון זכתה

פרופ' בני נויברגר

ברוב מרשים של הקולות (כמעט 3 מיליון קולות יותר מטראמפ), אך הפסידה בבחירות כיוון שטראמפ זכה ברוב האלקטורים. שיטת "המנצח לוקח את הכול" בכל מדינה ומדינה בארצות הברית מאפשרת תוצאה כזו.

לקח ראשון: הבעיה עם הרוב

גם בשנת 2000 זכה אל גור ברוב הקולות אך הפסיד לג'ורג' בוש הברן במאבק על האלקטורים. אף שגור הוביל בחצי מיליון קולות, במניין הכל-ארצי הפסיד בבחירות בגלל כמה מאות קולות בפלורידה, שזיכו את בוש ברוב האלקטורים. נשאלת אם כן השאלה מהו רוב דמוקרטי ראוי - רוב הקולות או רוב האלקטורים. מתברר שהעולם הדמוקרטי כולו מתקשה בהגדרות הללו.

עלייתו של טראמפ היא סימן ברור להידרדרות הדמוקרטיה האמריקנית. בעקבותיה התחזקו גם כוחות אנטי-דמוקרטיים מובהקים בצרפת, איטליה, גרמניה, אוסטרליה ומדינות נוספות

כך גם בשיטת הבחירות הפרלמנטרית האזורית-רובנית הנהוגה בבריטניה: לא ברור מהו רוב דמוקרטי. בבריטניה בכל אזור בחירה "המנצח לוקח את הכול", כלומר, זוכה במושב בפרלמנט בין שזכה ברוב גדול ובין שעל חודו של קול. כמעט בכל הבחירות שהיו בבריטניה מאז מלחמת העולם השנייה המפלגה שזכתה ברוב מוחלט של המושבים בפרלמנט לא זכתה ברוב מוחלט של הקולות. פירוש הדבר שיותר בוחרים הצביעו נגדה מאשר בעדה. לעתים המפלגה שזוכה ברוב יחסי של הקולות אף יכולה להפסיד את הבחירות. כך היה ב-1951 כשמפלגת הלייבור זכתה ביותר קולות מהשמרנים, אך הפסידה

את הבחירות כיוון שהשמרנים ניצחו באזורי בחירה רבים יותר.

יש דוגמאות למכביר המראות שכמעט בלתי אפשרי להגדיר את אותו "רוב", שכביכול מגדיר את הדמוקרטיה. פעמים רבות מדובר ברוב קואליציוני שבו מפלגה (או מפלגות) קטנה יחסית קובעת מהו אותו "שלטון הרוב". כך בגרמניה המערבית במשך שנים רבות קבעה מפלגת "הדמוקרטים החופשיים" (FDP) מי ימשול - מפלגת "הנוצרים-דמוקרטים" (CDU) או "המפלגה הסוציאל-דמוקרטית" (SPD). גם בגרמניה המאוחדת מאז שנות התשעים לא שתי המפלגות הגדולות קובעות מהו "שלטון

הרוב" אלא מפלגות קטנות ובינוניות כמו הדמוקרטים החופשיים ו"הירוקים" (ברור שזה לא כך אם קיימת "קואליציה גדולה" של שתי המפלגות הגדולות). מוזר במקרים כאלה לדבר על "שלטון הרוב" כשלמעשה אותו רוב נקבע על ידי שותף זוטר בקואליציה.

גם בישראל כל הממשלות היו ממשלות קואליציוניות, שכן מעולם לא זכתה מפלגה אחת לרוב מוחלט בכנסת. כך למעשה מפלגות מיעוט קבעו את הרוב הקואליציוני. גם אחוז חסימה כלשהו הנהוג ברוב הדמוקרטיה הפרלמנטרית יכול לשנות את הגדרת הרוב. בישראל בבחירות של 1992 זכה גוש מפלגות הימין לרוב קולות, אך הפסיד את הבחירות כיוון שאיבד יותר קולות בגין אחוז החסימה. עם העלאת אחוז החסימה ב-2015 ל-3.25% זה עשוי לקרות שוב. בבחירות לראשי ערים בישראל המנצח צריך לזכות בסיבוב הראשון בלפחות 40% מהקולות (ולא 50%+1), כך שהוא יכול להיבחר ב"רוב" קולות למרות העובדה שרוב הבוחרים הצביעו נגדו (אך לא התלכדו לתמוך במועמד אחד).

הדמוקרטיה מוגדרת כשלטון העם ("דמוס-קרטוס" במקור היווני) ולא שלטון הרוב. העם מורכב מרוב וממיעוט ולא רק מהרוב. פגיעה בזכויות המיעוט פוגעת גם ברוב, שהרי היא מונעת מתומך הרוב לשנות את דעתו ולהצטרף למיעוט. גם לא ברור לאחר ניצחון ה"רוב", מה אותו רוב רוצה בכל נושא ונושא. כך למשל, בבחירות שהיו בארצות הברית מצביעי טראמפ בחרו בו ממניעים שונים, ואין בכלל לדעת מה רוב האוכלוסייה חושבים בנוגע למדיניותו כלפי פוטין, גישתו בנושא כלי הנשק או מדיניותו הכלכלית. גם בישראל איש לא יודע לאחר הבחירות מה הרוב חושב ורוצה בנושאי השטחים או המדיניות הכלכלית.

Evan El-Amin / Shutterstock.com

Evan El-Amin / Shutterstock.com

Evan El-Amin / Shutterstock.com

הגנה על מיעוטים וכבוד כלפיהם אכן אינם נהוגים בדיקטטורות, ולכן הגנה על מיעוטים היא הגדרה מדויקת יותר של דמוקרטיה מ"שלטון הרוב"

לקח שני: מותה של ה"אידאולוגיה"

עוד לקח שאפשר ללמוד מהבחירות בארצות הברית הוא שהתחזית של פרנסיס פוקויאמה בספרו **קץ האידאולוגיה** משנות התשעים הופרכה סופית. פוקויאמה ניבא שלאחר התמוטטות הגוש הסובייטי אין ולא יהיה עוד ויכוח אידאולוגי בעולם, שהרי כולו הולך לכיוון דמוקרטי ליברלי. התיאוריה כבר הופרכה בעולם הלא-מערבי – בסין התבססה דיקטטורה קשוחה ואכזרית; רוסיה נסוגה מהדמוקרטיה האטית של ילצין לעבר הדיקטטורה האוטוריטרית של פוטין; בהודו עלתה לשלטון מנהיגות פחות דמוקרטית ופחות ליברלית, וכך גם בטורקיה. ברוב מדינות אפריקה הדמוקרטיה של שנות התשעים לא החזיקה מעמד. במזרח התיכון "האביב הערבי" התפתח ל"חורף הערבי" האלים והברוטלי. עד לבחירות בארצות הברית אפשר היה לחשוב שהדמוקרטיה במערב נשארה יציבה. התברר שלא כך – עלייתו של טראמפ היא סימן

הבחירות באמריקה מלמדות שדמוקרטיה מוגדרת באופן מדויק יותר כשיטת שלטון שמכבדת את זכויות המיעוט, כולל המיעוט הקטן ביותר, האדם האחד. יש דיקטטורות שנתמכות על ידי הרוב. כך היה בגרמניה של היטלר, איטליה של מוסוליני, ארגנטינה של פרון ואיראן של חומייני. כבר ביוון העתיקה ידעו על משטר בשם "אוכלוקרטיה" (שלטון האספסוף).

אלכסיס דה-טוקוויל וג'ון סטיוארט מיל, הוגים ליברלים של המאה ה-19, דיברו על "עריצות הרוב" כאפשרות וסכנה של משטר המושתת אך ורק על ה"רוב". הגנה על מיעוטים וכבוד כלפיהם אכן אינם נהוגים בדיקטטורות, ולכן הגנה על מיעוטים היא הגדרה מדויקת יותר של דמוקרטיה מ"שלטון הרוב" (אף שנשמרת טכניקה כלשהי של רוב דמוקרטי – רוב של כלל הקולות, רוב אזורי הבחירה, רוב אלקטורים, רוב מעבר לאחוז החסימה). השתלחותו של טראמפ במיעוטים משקפת היטב את גישתו האנטי-דמוקרטית למרות התמיכה הרבה שזכה לה בקרב "העם האוטנטי", שהביאה לו את הניצחון בבחירות על ידי רוב בשיטת האלקטורים.

העולם הדמוקרטי בעצירת הנחשול הפשיסטי-נאצי. אפילו בשנות השלושים, לאחר עליית היטלר לשלטון ולאחר תוקפנותו שהביאה למלחמת העולם, הייתה הבדלנות האמריקנית עדיין חזקה מאוד למורת רוחו של הנשיא רוזוולט. באותה עת הייתה בארצות הברית גם לא מעט אהדה לפשיזם, לנאציזם ולנאטישמיות. כל זה נגמר רק לאחר ההתקפה היפנית על פרל הרבור בדצמבר 1941.

לכל המומחים היה ברור שבכך נקברה סופית הבדלנות האמריקנית, שרק הובילה אותה למלחמה האכזרית עם יפן וגרמניה הנאצית. רק כך אפשר להבין את מדיניות ארצות הברית לאחר מלחמת העולם השנייה - תמיכה באו"ם, הקמת ברית נאט"ו עם מדינות מערב אירופה, ו"מדיניות הבלימה" כלפי הגוש הקומוניסטי. ניצחונו של טראמפ בבחירות הבהיר שהמסורת הבדלנית האמריקנית עדיין מושרשת וחזקה. רק כך אפשר להבין את אמירותיו של טראמפ בקמפיין נגד בעלות בריתה של ארצות הברית, נגד נאט"ו, נגד הוצאת כספים על הגנת אירופה, יפן ודרום קוריאה ונגד הסכמי סחר בינלאומיים, אמירות שהיו פופולריות ותרמו לבחירתו. ■

ברור להידרדרות הדמוקרטיה האמריקנית. רק כך אפשר להבין את קריאות האספסוף באספות הבחירות של טראמפ לאסור את קלינטון - "lock her up". במקביל התחזקו כוחות אנטי-דמוקרטיים מובהקים בצרפת, איטליה, גרמניה, אוסטריה, הונגריה, הולנד, בלגיה, שבדיה ויוון. דומני טראמפ מסמל את קבורת החזון של פוקויאמה.

לקח שלישי: שובה של הבדלנות

לקח שלישי שהייתי לומד מבחירתו של טראמפ הוא שמסורות פוליטיות לא משתנות במהרה. הבדלנות היא מסורת אמריקנית עתיקת יומין שהחלה עוד בתקופת הנשיא הראשון, ג'ורג' וושינגטון. וושינגטון פסל כל מעורבות ב"עולם הישן" שכן לידו אירופה הייתה יבשת התככים והמלחמות. הבדלנות האמריקנית מנעה מארצות הברית להצטרף לבעלות הברית במלחמת העולם הראשונה והשנייה (היא פחות או יותר אולצה לעשות זאת רק בשלבים מאוחרים ב-1917 ו-1941). לאחר מלחמת העולם הראשונה מנעה הבדלנות מארצות הברית להצטרף לחבר הלאומים, וכך תרמה לחולשת